

др Будимир Кошутин
редовни професор Правног факултета у Београду

МЕЂУНАРОДНОПРАВНА ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА И ПРАВНИ СИСТЕМ САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

У чланку се расправља о могућностима универзалног важења и поштовања људских права. Указује се на постојање цивилизацијских, духовних и културних разлика у савременом свету које отежавају прихватање јединственог система заштите људских права и основних слобода. Ни у хришћанској европској цивилизацији није остварен исти приступ у решавању проблема националних или етничких, религијских и језичких мањина. У правном систему СРЈ прихваћен је модел заштите људских права и основних слобода карактеристичан за земље Западне Европе.

I

Искуства два светска рата и огромне људске патње и страдања, указали су на блиску повезаност између необузданог, насилничког понашања националних влада према сопственим грађанима и агресије према другим нацијама, између поштовања људских права и одржавања међународног мира и безбедности. Још у току Другог светског рата сазрело је уверење да је ефективна међународна заштита људских права једна од битних претпоставки међународног мира и напретка. Тај став изражен је у Атлантској повељи из августа 1941. године продубљен у Декларацији Уједињених Нација из јануара 1942. године и Нацрту Повеље у Данбартон Оксу ("The Dumbarton Oaks proposals") из 1944. године и дефинитивно утврђен као универзална вредност у Повељи Уједињених Нација усвојеној на Конференцији у Сан Франциску 1945. године (члан 1. тачка 3. и чланови 13. и 56. Повеље).

Иако је поштовање људских права и основних слобода прихваћено као универзална вредност јер се "сва људска бића рађају слободна и једнака у достојанству и правима" (члан 1. Универзалне декларације о људским правима), бројна питања из ове области остала су и даље отворена. Проблем није само у томе што многе државе, због достигнутог степена у економском и културном развоју, нису у стању да осигурају неопходне претпоставке за остварење одређених људских права, посебно у економској и социјалној области, утврђених у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима.

Универзално важење и поштовање људских права суочило се и суочава се са још једном, не малом и лако заобилазном препреком - цивилизацијским, духовним и културним разликама које постоје у савременом свету. Јер, очигледно је, да је положај човека, као појединца, различит у друштвима која почивају на хришћанском, исламском или ком другом општем погледу на свет. Отуд, није чудо што се на међународним конференцијама посвећеним разматрању проблематике о поштовању и унапређењу људских права не постиже увек сагласност о низу значајних питања због испољених разлика у ставовима појединих европских, америчких и одређених азијских и афричких држава.

Након слома комунизма и престанка хладног рата, у Европи су широко прихваћене идеје о неопходности успостављања тржишне привреде, правне државе, демократије и уважавања људских права и основних слобода. Ипак, и у овој области људских права и основних слобода постоје одређене разлике у схватањима и то не само између земаља Источне и Западне Европе, него и унутар земаља Западне Европе. Ове разлике се претежно испољавају у приступу решењу проблема националних или етничких, религијских и језичких мањина. Познато је да Повеља Уједињених Нација не помиње изричито ни мањине, ни мањинску заштиту. Такав приступ био је условљен, с једне стране, ставом да је систем мањинске заштите у Друштву народа (мањине су, према њему, уживале одређена обележја међународног субјективитета) исполио значајне слабости, а, с друге стране, идејом да "век у коме живимо није век нација, него век човека". Отуд, сматрало се оптималним да се проблем мањинске заштите укључи у општи систем заштите човека. Пракса је, међутим, показала неопходност да се припадницима мањина признају и посебна права, како би се осигурао опстанак мањине као групе људи са посебним својствима. Тешко је, међутим, постићи сагласност између држава која су то посебна права и да ли се она везују за припаднике националних мањина, односно за њихова права као саставни део целине људских права и основних слобода или за националну (или другу) мањину као заједницу, као колективитет. Ово питање потпуније заштите националних мањина на међународном плану покренула је претходна Југославија, тј Социјалистичка Федеративна Република Југославија, на Хелсиншкој конференцији о безбедности и сарадњи у Европи 1975. године. Њени предлози за Завршни акт те Конференције одбијени су због отпора одређених западних земаља, посебно Француске. Претходна Југославија покренула је и рад у Уједињеним Нацијама 1979. године на изради Декларације о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина. Уз велике отпоре, и то, посебно, одређених западних земаља, и после 13 година рада, та Декларација је усвојена 1992. године али ускраћена, чак, и за саму дефиницију националне мањине.

Нема сумње да постоје значајни разлози зашто одређене земље, а међу њима и демократске земље Запада, не желе да признају колективна права националним мањинама, већ мањинску заштиту третирају претежно као део проблематике права човека или као уговорну обавезу. Искуство бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије

даје им за право. Јер, Социјалистичка Федеративна Република Југославија није прихватила и развила у потребној мери систем људских права и слобода (посебно грађанских и политичких права), а предњачила је у признавању колективних права одређеним (не свим) националним мањинама, каква права ни тада, ни сада, не признају и не познају ни развијене западноевропске демократске државе, ни међународно право.

II

Дубоко ценећи достигнућа западноевропских држава, извлачећи поуке из трагичне судбине претходне Југославије, Уставом од 27. априла 1992. године дефинисана је Савезна Република Југославија као "суверена савезна држава, заснована на равноправности грађана и равноправности република чланица" (члан 1. Устава). У најбољој демократској традицији западних земаља, у Уставу се утврђује да "у Савезној Републици Југославији власт припада грађанима" (члан 8. Устава), да је "Савезна Република Југославија заснована на владавини права", а да су "слободе и права човека и грађанина ограничени једнаким слободама и правима других и кад је то овим Уставом утврђено" (члан 9. Устава). Тежећи да се што више приближи модерним достигнућима у свету, посебно у развијеним демократским државама Запада, у Уставу је утврђена обавеза Савезне Републике Југославије да "признаје и јамчи слободе и права човека и грађанина које признаје међународно право" (члан 10. Устава). Сем тога, "Савезна Република Југославија признаје и јамчи права националних мањина на очување, развој, и изражавање њихове етничке, културне, језичке и друге посебности, као и на употребу националних симбола, у складу са међународним правом" (члан 11. Устава).

Утврђујући у основним одредбама Устава обавезу да се признају и јамче слободе и права човека и грађанина које признаје међународно право, посебно декларација о слободама, правима и дужностима човека и грађанина садржана у одељку II Устава (чл. 19-68, Устава) не сматра се ни коначном, ни затвореном. Јер, свако ново право или слобода које буде признато у међународном праву сматра се прихваћеним у унутрашњем праву Савезне Републике Југославије на основу ауторитета члана 10. Устава Савезне Републике Југославије.

Наравно, уставна декларација о слободама и правима човека и грађанина, иако није ни потпуна, ни исцрпна, има изузетан значај. Њом се на једном месту, јасно и прегледно, утврђују људска права и основне слободе и омогућава грађанима да их лако сазнају и брже остварују. При утврђивању листе ових права и слобода, уставотворац је пошао, пре свега, од стадржине међународних пактова о економским, социјалним и културним правима, односно о грађанским и политичким правима, али и од других међународних инструмената. Отуд, у тој декларацији се налазе и људска права из тзв. треће генерације. Наравно, како сва та права из треће генерације нису постала и саставни део међународног права, југословенски уставотворац унео је у своју листу она од тих права која су у складу са нашом друштвеном и правном свешћу и нашим економским могућностима и претпоставкама.

Желећи да избегне било какву могућност да се законом ограничавају или укидају слободе и права призната и зајемчена Уставом, уставотворац је настојао да се свака конкретна слобода или право нормативно у потпуности уобличи и тако искључи потреба за посредовањем закона у њиховој примени. Отуд, уставне одредбе о људским слободама и правима су, у принципу, обавезна, непосредно извршна правила која обавезују све органе државне власти (законодавну, извршну и судску власт). Наравно, није било могуће сва права и слободе потпуно нормативно уобличити у Уставу, посебно у области економских, социјалних и културних права. Другим речима, остварење одређених права и слобода тражи посредовање закона. Ипак, уставотворац је и ту поставио знатна ограничења законодавцу утврђујући правило да се законом може прописати само начин остваривања појединих слобода и права, и то само кад је то Уставом предвиђено или када је то неопходно за њихово остваривање.

У декларацији Устава о правима и слободама утврђена су и бројна права припадника националних мањина. Међу њима, и одређени број посебних права која не садржи ни једна међународна конвенција, правно обавезна, закључена у оквиру Уједињених Нација. Наиме, та посебна права припадника националних мањина наводе се или у Декларацији о правима припадника националних или етничких, верских, језичких мањина из 1992. године, или у предлогу додатног протокола уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода Савета Европе који се односи на лица која припадају националним мањинама (познато је да овај протокол није још усвојен од свих држава чланица у Савету Европе) или у документима Конференције о безбедности и сарадњи у Европи (документи са политичким а не правним дејством). Поред већ наведене уставне одредбе којом се признају и јамче права националних мањина на очување, развој и изражавање њихове етничке, културне, језичке и друге посебности (члан 11. Устава), припадници националних мањина имају, између осталих, и право да, у складу са законом, оснивају просветне и културне организације или удружења, као и да успостављају и одржавају несметане међусобне односе у Савезној Републици Југославији и ван њених граница са припадницима своје нације у другим државама и да учествују у међународним невладиним организацијама (члан 10 додатног протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода Савета Европе има готово идентичну садржину).

Припадници националних мањина уживају и друга посебна права у правном систему Савезне Републике Југославије. Наиме, на територији Републике Србије образоване су аутономне покрајине у складу са посебним националним, историјским, културним и другим својствима њихових подручја. За време постојања претходне Социјалистичке Југославије, ове покрајине су имале повољнији статус у уставном систему Социјалистичке Федеративне Републике Југославије од Републике Србије у чијем су саставу биле. Сходно Уставу Србије из 1990. године статус Војводине и Косова и Метохије као аутономних покрајина сличан је статусу које уживају тзв. аутономне заједнице (Каталонија, Андалузија, Баскија...) према одредбама шпанског устава. Отуд, сходно члану 109. Устава Србије, аутономна покрајина, преко својих

органа, између осталог, доноси Програм привредног, научног, технолошког, демографског, регионалног и социјалног развоја, развоја пољопривреде и села у складу са Планом развоја Републике Србије и утврђује мере за његово спровођење; уређује поједина питања од интереса за грађане у аутономној покрајини у областима културе, образовања, службене употребе језика и писма националних мањина, јавног обавештавања, здравствене и социјалне заштите, друштвене бриге о деци, заштите и унапређивања животне средине, урбанизма, и у другим областима утврђеним законом. Органи аутономне покрајине су скупштина, извршно веће и органи управе. Скупштину аутономне покрајине чине, пак, посланици изабрани на непосредним вишестраначким, слободним изборима, тајним гласањем. Како на територији Републике Србије активно делују и политичке странке мађарске и албанске националне мањине, постоје сви услови да посланици националних мањина буду адекватно заступљени како у Скупштини Републике Србије, тако и у скупштинама Аутономне Покрајине Косова и Метохије. На жалост, за разлику од политичке стране војвођанских Мађара која активно учествује у вишестраначким изборима у Савезној Републици Југославији, у Републици Србији, и Аутономној Покрајини Војводини, странке албанске националне мањине то одбијају, јер не желе да признају сувереност, политичку независност и територијални интегритет Републике Србије и Савезне Републике Југославије. Познато је, међутим, да ниједан инструмент или документ ни Уједињених Нација, ни Европске Конференције о безбедности и сарадњи (КЕБС), ни Савета Европе не одобрава злоупотребу људских права и основних слобода односно права припадника националних мањина ради "активности супротне циљевима и принципима Уједињених Нација, укључујући суверену једнакост, територијални интегритет и политичку независност држава" (члан 8. тачка 4. Декларације о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина из 1992. године).

III

Извршена анализа показује да је у правном систему Савезне Републике Југославије прихваћен модел заштите људских права и основних слобода који је карактеристичан за земље Западне Европе. Наравно, то никако не значи да се степен остварених слобода и права у Савезној Републици Југославији може изједначавати са достигнућима у високоразвијеним демократским државама Запада. У овом тренутку, за то не постоје, у довољном обиму, ни економске, ни политичке, ни културне претпоставке. Сем тога, Савезна Република Југославија се налази у изузетној ситуацији, под економским и политичким санкцијама које нису у таквом обиму још никад ни према коме изречене и примењене. Све то је праћено и једностраним информисањем светских медија о догађајима на просторима претходне Југославије, чиме је, без обзира да ли се то стварно и желело, извршена дискриминација припадника српског народа у односу на друге народе у свету. Отуд, поставља се, истовремено, једно морално и правно питање - да ли је допуштено ограничавати или укидати људска права и основне слободе човека и

грађанина, и ако јесте, у ком обиму, само зато што је тај човек и грађанин држављанин државе према којој Савет безбедности Уједињених Нација изриче економске, политичке и војне мере. Међународни пакт о грађанским и политичким правима даје право држави потписници да, под условима утврђеним у члану 4. Пакта, искључи примену њиме преузетих обавеза. Ипак, у том истом члану Пакта указује се која људска права и основне слободе не подлежу ни ограничењу, ни укидању. Зато се с правом може поставити питање да ли је Савет безбедности Уједињених Нација једини орган у систему Уједињених Нација и међународне заједнице који није везан никаквим ни правним, ни другим ограничењима, уколико се успе остварити сагласност између његових пет сталних чланова. Остављајући по страни питање да ли је Савет безбедности Уједињених Нација прекорачио своја овлашћења у односу на грађане Савезне Републике Југославије и српски народ у целини, проблем обима овлашћења Савета безбедности у примени Одељка VII Повеље Уједињених Нација, посебно са аспекта "вере у основна људска права, у достојанство и вредност људског бића, у једнака права човека и жене и нација великих и малих" (став 2. Преамбуле Повеље Уједињених Нација) остаје отворен и тражи озбиљна и савесна истраживања високоморалних правних и других експерата.

(Примљено 20. септембра 1994)

Dr. Budimir Košutić
Professor of the Faculty of Law in Belgrade

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND THE LEGAL SYSTEM OF THE FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA

Summary

The author considers the possibility of universal application in practice and respect for human rights and basic freedoms, in relation to civilizational, spiritual, and cultural differences existing in the contemporary world. There is no doubt, namely, that the position and status of man, as an individual, are different in societies of Christian, Islamic or other kinds of origin.

After pointing at the fact that in Europe, after the breakdown of communism and termination of the cold war, democratic ideas have been accepted widely, as well as that it has been recognized that there is a necessity of respecting human rights and fundamental freedoms, the author states that there exist certain differences, especially in the approach to settling the problems of national or ethnical, religious or language minorities. While reminding the readers on former Socialist Federal Republic of Yugoslavia's insistence on collectively recognizing national minorities rights, as well as on arguments which run counter to such ideas expressed by the West-European countries, the author concludes that the present times have proved the validity of the arguments of democratic states of Europe in the above respect.

While thoroughly respecting the achievements of the West-European democratic states in the field of human rights and basic freedoms, the legal system of the Federal Republic of Yugoslavia has accepted the system of protection of these rights and freedoms according to West European standards, i.e. characteristic for Western democracies. This, however, does not mean that the degree of realization in the Federal Republic of

Yugoslavia of such rights and freedoms may be measured by the criteria existing in highly developed democratic countries of the West. In addition to domestic reasons, the scope of realization of human rights in the FR of Yugoslavia is affected by the international blockade of that country. The author therefore asks whether there exist, if so, and/what are the limits for the Security Council of the United Nations Organization in applying the Section VII of the UN Charter.

Key words: *Human rights. - Universal validity. - International law. - Security Council. - Yugoslavia.*

Budimir Košutić
professeur à la Faculté de droit de Belgrade

LA PROTECTION INTERNATIONALE JURIDIQUE DES DROITS DE L'HOMME ET LE SYSTÈME JURIDIQUE DE LA R.F. DE YUGOSLAVIE

Résumé

L'auteur examine la possibilité de l'application et du respect des droits de l'homme et des libertés élémentaires étant donné les différences de civilisation, spirituelles et culturelles qui existent dans le monde contemporain. Car, la situation de l'homme en tant qu'individu, varie incontestablement dans les sociétés, selon qu'elles reposent sur la vue chrétienne, islamique ou autre du monde.

Soulignant qu'en Europe, après la chute du communisme et la cessation de la guerre froide, les idées démocratiques ont été largement admises et insistant sur la nécessité de respecter les droits de l'homme et les libertés élémentaires, l'auteur attire l'attention sur l'existence de certaines différences, notamment sur le plan de l'approche du règlement des problèmes des minorités nationales ou ethniques, religieuses et linguistiques. Rappelant l'engagement de l'ex-Yougoslavie en faveur de la reconnaissance internationale des droits collectifs des minorités nationales et évoquant les arguments contre une telle approche formulés par les pays ouest-européens, l'auteur constate que le temps a démontré le bien-fondé des arguments des pays démocratiques d'Europe.

Respectant pleinement les acquis des pays démocratiques ouest-européens dans le domaine des droits de l'homme et des libertés élémentaires, le système juridique de la République Fédérale de Yougoslavie a adopté le système de la protection des droits de l'homme et des libertés élémentaires caractéristique pour les Etats de la démocratie occidentale. Il va sans dire que cela ne signifie pas que le degré des libertés et des droits réalisés en République Fédérale de Yougoslavie est égal aux acquis réalisés dans les Etats démocratiques hautement développés de l'Occident. Outre toute une série de raisons internes, le blocage international se répercute lui aussi sur le volume de la réalisation des droits de l'homme en République Fédérale de Yougoslavie. C'est pourquoi l'auteur soulève la question de savoir si des limites existent, et quelles sont ces limites, dans les pouvoirs du Conseil de sécurité d'appliquer le Chapitre VII de la Charte des Nations-Unies.

Mots clé: *Les droits de l'homme. - L'application universelle. - Le droit international. - Le Conseil de sécurité. - La Yougoslavie.*